

HÁJAS Csilla

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar
Irodalomtudományi Doktori Iskola
Budapest
csillahajas@hotmail.com

A TEKINTÉLYTAGADÓ HULLÁM PÉLDÁI
A MAGYAR GYERMEKIRODALOMBAN

Janikovszky Éva és Berniczky Éva meseregényei

Examples of the Anti-Authoritarian Wave in Hungarian
Literature for Children

Éva Janikovszky and Éva Berniczky's fairytale novels

Primeri talasa osporavanja autoritativnosti u mađarskoj
književnosti za decu

Priče Eve Janikovski i Eve Bernicki

Ahogy Magyarországon legfőképpen Janikovszky Éva képviselte a magyar antiautoriter mozgalmat, úgy Kárpátalján Berniczky Évának jutott ez a szerep, csak egy kicsit másképp. A maga szürrealista stílusával és világával egy új, egyenrangú felnőtt-gyermek viszonyt teremt, ahol a gyermeknek is lehet, sőt van igaza, és ennek legfőbb módja, terepe és fegyvere a korlátlan gyermeki fantázia, amit csak kevés felnőtt tud, akar, képes követni. Berniczky Éva munkássága olyan, mintha egyszerre tanult volna Janikovszky Évától és Lázár Ervintől. Témaválasztása, szereplőinek neve pedig szürrealisztikus elemeket tükröz, mint Lázár Ervin regényeiben.

Kulcsszavak: gyermekirodalom, antiautoriter, Kárpátalja, Berniczky Éva, Janikovszky Éva.

Bevezetés

A kárpátaljai magyar gyermekirodalom alakulásának története szoros összefüggésben van a régió történelmével. A huszadik század második felében a szovjet ideológia és propaganda, az 1990-es évektől pedig az ön-újrameghatározás határozza meg a jellegét.

Kárpátalja magyar irodalmának, vagyis „felnőtt irodalmának” tanulmányozásával több neves irodalomtörténész foglalkozott már (lásd Kovács–Benedek 1970, M. Takács 1990, Pál 1990, Görömbei 1997, 1999, 2000, Elek 1996, 1999, Eperjesi Penckófer 2003, Bertha 2010, Csordás 2012 stb.), legkomplexebben pedig Eperjesi Penckófer János *Tettben a jellem* című monográfiája dolgozza fel és rendszerezi az 1945 utáni irodalmi életben történő változásokat, eseményeket és azok előzményeit Kárpátalján (vö. Eperjesi Penckófer 2003), de a gyermekirodalom mint a vizsgálat önálló tárgya, csak az utóbbi időben került az érdeklődés középpontjába, monografikus igénnyel még össze nem foglalt részterülete az irodalomnak.

A kárpátaljai magyar gyermekirodalom sokáig, nagyjából az 1990-es évekig nem létezett önálló kategóriaként, a „felnőtt” irodalomba tagozódva találkozhattunk vele legtöbbször. A gyermekirodalom kárpátaljai alkotói az esetek nagy többségében felnőtteknek írók, akik emellett gyermekeknek vagy az ifjúságnak is írnak esetlegesen.

A Szovjetunió évtizedeiben a kárpátaljai magyar gyermek csak erős szűrőn keresztül érkező irodalommal találkozhatott, olyan szovjet és külföldi írók, költők műveivel, akik megfeleltek a rendszer elvárásainak, és olyan tartalmú műveket alkottak, amelyek ellen a cenzúrának nem volt kivetnivalója.

Kárpátalján magyar nyelven gyermeklap a szovjet érában nem jelent meg, a helyi komszomol lapjának, a *Kárpátontúli Ifjúságnak* volt magyar fordításos változata, melynek nem fordításos irodalmi melléklete is megjelent, ahol kárpátaljai magyar szárnypróbálgató költők publikálhattak, de a melléklet irodalmi anyaga nem nevezhető ifjúsági irodalminak, az itt publikáló alkotók személyes és művészi sorsának alakulása pedig már szoros összefüggésben van a kárpátaljai magyar polgárjogi mozgalom indulásának és a Forrás Irodalmi Stúdióinak a történetével (vö. Eperjesi Penckófer 2003).

A kárpátaljai magyar gyermekirodalom első fontos és vállalható fejezetét tulajdonképpen egyetlen író, az epikus gyermekvers kárpátaljai mestere, Szalai Borbála hozta létre, akinek az alkotásai nemcsak a Kárpátalján, de magyarországi gyermeklapokban is megjelentek. A Szovjetunió éveiben a kárpátaljai magyar gyermekirodalom egyet jelentett Szalai Borbála nevével.

A Szovjetunió megszűnése után 1991-től tulajdonképpen az *Irka* című folyóirat (a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség gyermeklapja) teremtette meg a kárpátaljai magyar gyermekirodalmat, alakított ki egy írógárdát, akik színvonalat képviselő gyermekirodalmi művekkel igyekeztek az irodalom porondjára lépni. Az *Irka* főszerkesztője, Punykó Mária a magyar és a nemzetközi gyermekirodalom gyöngyszemei mellett teret adott a kárpátaljai magyar

szerzőknek is. Itt kezdett publikálni például Weinrauch Katalin és Berniczky Éva is, a kortárs kárpátaljai magyar gyermekirodalom két emblemikus alakja.

A kárpátaljai magyar gyermekirodalom fejlődésének íve, részben a politikai nyomás következményeként, részben pedig helyzetéből fakadóan, konzervatívabb, mint a magyarországi gyermekirodalomé, nagyon sokáig a műfaji változatossága is hiányzott, csak az 1990-es években jelennek meg például olyan próbálkozások, mint a szürreális mese vagy az antiautoriter gyermekirodalom, illetve olyan műfajok, mint a meseregény vagy a napló.

A gyermekirodalom tekintélytagadó ága Magyarországon Janikovszky Éva munkásságával jelentkezik és forr egybe sokáig (vö. Komáromi 1999). A gyermekirodalom antiautoriter hulláma világszerte átrajzolta a felnőtt–gyermek viszony térképét, a felnőtt megszűnik mindentudó és egyeduralkodó tekintély lenni, illetve az irányzat olyan „kényes” társadalmi, erkölcsi és személyiségfejlődési témákat és kérdéseket vet fel és von be a gyermekirodalom tárgykörébe, amelyekről az korábban mélyen hallgatott (pl. születés és halál kérdésköre, nemiség, szokatlan társadalmi szerepek, aktuális erkölcsi, politikai, természetvédelmi stb. problémák).

A kárpátaljai magyar gyermekirodalomban Weinrauch Katalin és Berniczky Éva munkássága mutat hasonlóságot Janikovszky Évával, az antiautoriter hullámmal. Ők azok, akiknek stílusbeli jegyei hasonlóságot mutatnak anyaországbeli társukkal. Jelen tanulmány keretein belül két Janikovszky-művet (*Ha én felnőtt volnék*, *Kire ütött ez a gyerek?*) vetek össze két Berniczky-gyerekkönyvvel (*Égen járó kismanó*, *Fejezetek az üvegházból*).

Hasonlóságokat, illetve eltéréseket keresek bennük, bizonyítom, hogyan illeszkedik Berniczky Éva a gyermekirodalom antiautoriter hullámába. A két mű hasonlít abban, hogy mindkét író olyan karakterekkel dolgozik, akik sajátos szemmel látják a világot, és erről a világról kialakult véleményüknek hangot is adnak.

Jelentős különbség viszont, hogy míg a Janikovszky művében szereplő kisfiú az anyaországban él, és el nem tudja képzelni, hogy van olyan magyar gyerek a világon, aki nem vagy alig tud magyarul írni, hisz ezt tanulja az iskolában, addig Berniczky Éva gyerekeiről mintázott karakterei a vasfüggönyön túli Szovjetunióban élnek, ahol egészen más az élet, mint az akkori Magyarországon.

Janikovszky Éva: Ha én felnőtt volnék

Janikovszky Éva *Ha én felnőtt volnék* című könyvét 1965-ben írta. Bár sorrendben ez az ötödik műve, mégis kiemelkedik a többi közül, hisz ez hozta meg az író számára mind a hazai sikert, mind a nemzetközi ismertséget.

Ezt a könyvet 1973-ban az NSZK-beli Deutscher Jugendbuchpreis az Év Gyermekkönyve díjjal jutalmazta.

Egy kislány monológját tárja eléünk, aki alig várja, hogy már felnőtt lehessen, és nem érti, miért mondogatják neki folyton: „Addig örülj, amíg gyerek vagy! Minden gyerek tudja, még a legkisebb is, hogy felnőttnek lenni sokkal jobb!” (Janikovszky 2011, 6). Hiszen egy gyereknek folyamatosan szót kell fogadnia, miközben a felnőtt nevelés címszó alatt egy sor számára értelmetlen dolgot követel meg tőle, és főleg számára elfogadhatatlan módon. És ha problémák adódnak az engedelmisséggel, akkor következik a „hányszor mondjam még?“, minden elképzelhető formában és mennyiségben:

Hányszor mondjam, hogy mosd meg a kezed, így nem lehet asztalhoz ülni!
Hányszor mondjam, hogy vedd fel a pulóvered, meg akarsz fázni?
Hányszor mondjam, hogy a lábad elé nézz, mert orra fogsz esni!
Hányszor mondjam, hogy ne rágd a körmöd, még nézni is rossz!
Hányszor mondjam, hogy rakd el a játékaidat, mindig én rakodjak utánad?
(Janikovszky 2011, 10.)

A követelések nyomatékossága a növekvő betűvastagságban is tükröződik. Mindez addig ismétlődik, míg végül a gyerek megadja magát és szót fogad.

És a FELNÖTTEK ezt olyan sokszor tudják mondani, hogy a végén a gyerek mégiscsak szót fogad, és megmossa a kezét, és felveszi a pulóverét, és a lába elé néz, és nem rágja a körmét, és elrakja a játékait, és akkor a FELNÖTT végre BOLDOG (Janikovszky 2011, 12).

Szót fogad ugyan, engedve a kérlelésnek, szigorúbb hangnemnek, de nem érti, hogy mi haszna származik abból a felnőttnek, ha a gyereke jól viselkedik. Az egészben csak az a jó, hogy ez a helyzet egyszer megváltozik, a gyerekből felnőtt lesz, és akkor végre „azt csinál, amit akar”. És hogy mit is akar igazából egy gyerek, az már a könyv első mondatából kiderül: természetesen rosszalogni. „Minden gyerek tudja, még a legkisebb is, hogy rossznak lenni sokkal mulatságosabb, mint jónak lenni” (Janikovszky 2011, 3). És rögtön indokolja is, hogy miért viccesebb rossznak lenni, mind jól viselkedni állandóan:

Folyton jónak lenni ISZONYÚAN UNALMAS. És amellet fásztó is.
Ha sokáig ülsz mozdulatlanul egy széken, elzsibbad a lábad.
Ha késsel-villával igyekszel enni, kirepül a hús a tányérodból.
Ha egészen tisztára mosod a kezed, a többiek már rég asztalhoz ültek, mire elkészülsz (Janikovszky 2011, 4).

Bár Janikovszky Éva könyveit általában nehéz részekre bontva elemezni, ebben a műben megfigyelhető egyfajta tagoltság. Először hősünk elpanaszolja, hogy szerinte miért nem jó gyerekek lenni, aztán elképzeli magát felnőttként, sőt családapaként, de minden elképzelés visszakanyarodik a jelenhez, és ugyanúgy végződik: „De most még ilyen kicsi vagyok, és ahhoz, hogy ilyen nagy legyek, még ennyit kell nőnöm” (Janikovszky 2011, 30).

Érezhetően kritikus szemmel figyeli a felnőtteket, viselkedésüket, és megfogalmazódik benne egy egészen másfajta világszemlélet, aminek hangot is ad:

Én egészen másmilyen felnőtt volnék, és annyi mindennek örülnék. Először is annak örülnék, hogy azt csinálhatom, amit akarok. Ha én felnőtt volnék, akkor sosem ülnék a széken, hanem mindig térdelnék, fehér kesztyűs kezem végighúznám minden vaskerítésen, a fogmosó pohárban csíráztatnám a datolyamagot, megennék egy-egy nagy tábla csokit minden ebéd előtt, és valószínűleg kézzel fognám a legyeket. Persze csak akkor, ha addig meg tanulnék legyet fogni (Janikovszky 2011, 14).

Ebben a műben is rácsodálkozhatunk, mennyire jól ismeri az író a gyerekekre jellemző gondolatkört. Egy óvodás korú gyermek nem képes átlátni a felnőttek világát, számára a „felnőtt”, aki lenni szeretne, igazából egy nagyra nőtt gyerek, aki éppen ezért már szabadon elkövetheti a most nem megengedett csínytevéseit: szipoghat és kalimpálhat az asztalnál, hátrafelé mehet az utcán, és beleléphet minden pocsolyába.

Janikovszky Éva folyamatosan mosolyogtató stílusával szinte észrevétlenül nevel, helyrerakja az olvasóban a szülő-gyermek viszonyban előforduló fonáságokat. A gondolatritmusos gyermeki körmondat, amire Janikovszky Éva alapozza az írásait, egy egészen különös szemszögből világítja meg a gyerek-felnőtt viszonyt, a gyermek észjárását.

Az író legnagyobb művészete talán abban rejlik, hogy azok a frázisok, amelyeket szó szerint a gyerek szájába ad, a felnőtt mondatai, és azért válhatnak ennyire figyelemfelkeltővé, mert a hallgatóság nincs ilyen szóhasználat-hoz szokva kicsi gyerek szájából, főleg nem egy pár éves óvodáséból. Ezért hökken meg, kapja fel a fejét az olvasó, és gondolkodik el azon, hogy mit akar mondani az író, és ezért van Janikovszky Évának még ma is ekkora sikere. Elsősorban a szülő nevelési hiányosságaira hívja fel a figyelmet, aki „folyton rászól a gyerekekre”, és aki „csak akkor igazán boldog, ha a gyerek jól viseli magát”. Burkoltan arra céloz, hogy a gyereknevelés nem abból áll, hogy mindent megkap a család szeme fénye, amit csak megkíván, hanem abból, hogy érzi

a törődést, hogy foglalkoznak vele, hogy tartozik valahová. Ennél fontosabb érzés talán nincs is.

Fontos, hogy az ember érezze, hogy valahol szeretik, és valahol gondoskodnak róla, hazavárják, még ha csak az óvodából is. És hogy amikor a felnőttek figyelmeztetik valamire, azt nem azért teszik, hogy az életét keserítsék vele, vagy állandóan parancsolgassanak neki, hanem azért, mert jót akarnak neki. És ha ezek a konfliktusok elsimulnak, akkor nemcsak a felnőtt lesz igazán boldog, hanem talán a gyereke is egy kicsit boldogabb.

Janikovszky Éva: Kire ütött ez a gyerek?

A *Kire ütött ez a gyerek?* című, bevallottan legkedvesebb könyvét Janikovszky Éva 1974-ben írta, és fiának, Janikovszky Jánosnak ajánlotta, aki jelenleg a Móra Könyvkiadó vezérigazgatója.

A mű főhősét szabályos „traumaként” éri a kamaszodás, amikor átéli, hogy körülszeretgetett gyermekből egyszer csak „elviselhetetlenné” válik, akire „rossz ránézni”. Azelőtt „okos és kedves és szép” volt, legalábbis ilyennek látták és mondták a család felnőtt tagjai, és mindig tudták, hogy kire hasonlít:

Nagymama azt mondta: Istenem, akárcsak az anyja!

Nagyapa azt mondta: az ördögbe is, szakasztott az apja!

Emil bácsi azt mondta: a megszólalásig szegény Jolán!

Apukám azt mondta: mintha csak magamat látnám!

És anyukám azt mondta: azért talán rám is hasonlít egy kicsit! (Janikovszky 2014, 3).

Amióta kamaszodik, és a kamaszkor jellegzetes tulajdonságaival ruházta fel magát, azóta a család kétségbeesetten töpreng azon, hogy vajon hol romlott el ez a gyerek, mikor vált ilyené, és legfőképpen azon, hogy vajon kire is hasonlíthat.

Nagymama azt mondja: én nem tudom kire, de az anyjára biztos nem!

Nagyapa azt mondja: én nem tudom kire, de az apjára biztos nem!

Emil bácsi azt mondja: szerencse, hogy szegény Jolán ezt már nem élte meg!

Apa azt mondja, hogy most láthatja az anyja, hogy nem kellett volna mindent ráhagyni!

Anyja pedig azt mondja: te vagy az apja, hát miért nem pofozod meg? (Janikovszky 2014, 10).

A családnak elege van abból, hogy a kamasz ilyen nyeglén viselkedik, még ha nem is öntudatosan, és változtatni akarnak rajta, csak azt nem tudják, hogy kezdjék el. Mert ahányan vannak, annyiféle ötlettel rendelkeznek, és nem bírnak dűlőre jutni. A könyv mottója – „Apukám sokszor mondja nekem, hogy vigyázz, mert kihozol a sodromból. De mindig későn szól, mert olyankor már kint van” – remek felvezetője a történetnek, hisz a kamaszkorban gyakran a szülő és gyerek közti kapcsolat alaphangja a konfliktus. A könyvből megérthetjük, hogy a változás mindig félelmeket kelt, mert kizökölt az addigi jól megszokott és ezért kényelmes, és eddig jól működni látszó világunkból. Nem elég, hogy a kamasznak meg kell birkóznia a növekedésével járó fizikai és élet-tani változásokkal: megnyurgult („amióta nagy vagyok, és ütődött és nyegle és idétlen”), nem tud mit kezdeni a kezeivel („mindegyik zsebre dugja a kezét”), fiatalkori fáradságban „szenved” („Anya szerint többet kellene aludni ennek a gyereknek, mert sosem alussza ki magát”, „heverésznek világos nappal a kanapén”), ráadásul még azzal is szembesülnie kell, hogy a szüleivel való kapcsolata is megromlott.

Pedig csak önmagát keresi. És talán arra is jó ez a közvetlen és humoros hangvétel, hogy a kamaszok is nagyobb kedvvel vegyék kezükbe a könyvet, akik ebben a korban minden ellen lázadnak, amit, vagy akit a felnőttek próbálnak mutatni vagy mondani nekik. De hát mi is a megoldás ebben a nem egyszerű helyzetben? A könyv végére természetesen ez is kiderül: Kevesebb kritika és több elismerés, dicséret.

Berniczky Éva: Égen járó kismanó

Berniczky Éva a kárpátaljai magyar gyermekirodalomban a műese megte-remtője. A kilencvenes évek elejétől publikál, fő műfaja a novella, az utóbbi években főleg magyarországi orgánumok közlik írásait. Interneten is olvashatóak művei, egy-egy írása németül és svédül is megjelent. Felnőtteknek szóló művei mellett két meséskönyvet is írt.

A rendszerváltás után bontakozott ki írói karrierje, gyermekeknek szóló köte-tei közé tartozik az *Égen járó kismanó* című könyv is, amely hét mesét foglal magában, továbbá keretként kapott egy előtörténetet, úgynevezett bevezetést, amiben felkészíti az olvasót arra, hogy a következő oldalakon mire számíthat.

Egy gyerek életének mindennapi szereplőit sorakoztatja fel, ahol mindenki ugyanolyan fontos szerepet kap. A mesékben mindenki megtalálható, aki ér valamit, sőt még az olvasó is magára ismerhet egy-két oldalon, ami magától

értetődőnek számít, mert ahogy a mesék elmondója fogalmaz, „egy égen járó Kismanó mindig magával cipeli mások történeteit”.

Közös utazásra hív az előszóban, ahol megmutat mindent, amit látni érdekes. Tulajdonképpen hét rajzból áll a könyv, amelyek mindegyikéhez tartozik egy meseszerű magyarázat. A Hétfőn gördül az égen telehold óriáskönnycsepp című meséhez egy szőke kislányt ábrázoló rajz párosul, akit önmagával azonosít a mesélő, majd helyesbít, hogy bárki lehet, az olvasó is, ha hosszú haja van, mert bizony az övé rövid, vállig ér csak, pedig hogy szeretne derékig érő, hullámzó hajkoronát! Elmeséli, hogy minden igyekezete ellenére szomorú lett a rajz, mert nem sikerült felhívni magára a figyelmet, nem talált játszópajtásra, mert Mindenkinek dolga van, ő pedig egy gyerek, akinek az az elfoglaltsága, hogy játsszon, de ha nincs társa hozzá, úgy nem érdekes. Jobb híján a Holddal köt barátságot, aki szórakoztatja, a város fölé emeli, ahonnan mindent láthat. Végül Mindenkinek eszébe jut egy versike, amit az író közre is ad:

*Hétfő hetibe,
Kedd kedvébe,
Szerda szerelmébe,
Csütörtök csűribe,
Péntek pitvarába,
Szombat szobájába,
Vasárnap kétszer az Isten házába*
(Berniczky 1996, 8).

Berniczky Éva ezzel a mesével az Istenben való hit magától értetődését akarja elültetni a gyerekekben, hogy a vasárnapi istentisztelet szerves része az ember életének. A hetedik napon ne dolgozzon, hanem szentelje olyan dolgoknak, amikre hétköznapi nincs ideje, például arra, hogy játsszon egy törődést igénylő kislánnyal. Berniczky Éva a következő sorokkal zárja a tanulságos kis mesét: „Mindenki felnéz a Holdra, és talán rádöbben arra, amit Te minden magyarázat nélkül valahol a legelején már tudtál: miért is lehet egy kislány hétfőn szomorú” (Berniczky 1996, 10).

A könyv lapjain további rajzok találhatóak a hozzájuk tartozó értelmező mesékkel. Olvashatunk a keddről, ami egy tavaszi napra esett, és egy mogorva kislányról, aki sose mosolyog, de ezen a napsütéses keddi napon neki is jó kedve lesz. A kötet szövegei közül a pénteki történet a legmeghatóbb, egy kockás sapkáról szól, amelyet a gazdája ajándékba kap a születésnapjára, de egyenesen gyűlöli. Hiába igyekszik megszabadulni tőle, elveszíteti, otthagyni valahol szándékosan, hogy otthon végül győztes mosollyal legbelül, bűnbánást

színelve bejelentesse, elvesztette becses ajándékát. Mindenféle módszerrel próbálkozik, ám a sapka mindig megkerül. Egyszer csak eljött az a nap, amikor a sapka megfizetett mindenért, és eltűnt. Végleg. Ez alkalommal nem találta senki, nem csengetett egyik osztálytárs sem. A sapka revánsot vett. Egy szinte közhelynek számító tanulság vonható le a történetből, mégpedig az, hogy az ember mindig akkor kezdi el becsülni, amije van, mikor már elveszítette. Egy zárótörténetet is illesztett a történethez az író, amelyben – egészet képezve a középen lévő mesékkel – elmeséli, hogy egy rajzpályázatra beküldött rajzait hümmögve bíráló zsűri elnökét hogyan sikerült meggyőznie arról, hogy miért kell a szoknyára propeller, miféle filmkockák vannak a gyöngybagoly szemében, és milyen kabát az, ahol gomb szerepben tündököl a Nap.

Berniczky Éva: Fejezetek az üvegházból

Berniczky Éva *Fejezetek az üvegházból* című könyvét is vizsgálom, ami az üvegház környékén lakókról szól, életükről, hogyan birkóznak meg a nehézségekkel. Amikor a család egy jámborszarvassal kevesebbet ér című mese a kötet kezdő írása, az író bemutítja benne a szereplőket, Kéküstökű Csormolyát, Bábakalácsot, Ükerkoloncot, Gabonát, Mácsonyát, és kiderülnek mindenféle furcsaságok a kötet címében szereplő házról, például nincs is üvegből, egy bodzafa elhullatott magjából nőtt, mindig vidámság honol benne, és nincs egy derékszög az egész házban. Bemutítja a házikedvenceket is, a kutyát és a macskát, akik állandóan marják egymást, illetve mesél a két gyerekről is, akik szöges ellentétei egymásnak. Az egyik érdeklődő személyiség, minden iránt fogékony, a másik pedig komorabb, nehezen köti le bármi is. Az Amikor Ördögcérna krumplisütéskor összetöri a Porcelánlányt című mesében egy új szereplő jelenik meg a színen, Ördögcérna, aki nem beszél tisztán magyarul, helytelenül összerakott szavakkal szokta megérdeklődni, hogy kimehet-e Ükerke játszani, ami hol nyelvnyújtogatást, távolba köpést, almalopást, verekedést vagy valami mást jelent. A tipikus rossz gyerek, aki minden szülő rémálma, mert csupa nevetlen dologra tanítja a pajtásait, és a szülő pedig töprenghet rajta naphosszat, hogy eltiltsa-e tőle a gyereket, vagy ne, és csak reménykedjen, hogy a korábban elsajátított viselkedési normát gyerekenél nem írja felül a csöppet sem helyes magatartás.

Berniczky Éva meséin keresztül nemcsak szórakoztat, hanem széles körű botanikai ismereteiből is szeretne a gyerekek fejébe csepegtetni valamit, hiszen a mesék szerves részét képezik a növények és virágok, és a történetek mellé pontos leírást ad róluk is.

Janikovszky és Berniczky legkiemelkedőbb hasonlósága, hogy ugyanúgy ábrázolják a gyerekkort, komolyan veszik a gyereket, mindketten saját családjukon keresztül mutatják be, ami foglalkoztatja őket, ez egyfajta görbe tükör is a társadalom felé, hogy nem csak szigorral lehet gyereket nevelni, hanem azzal is, ha a fantáziáját komolyan vesszük, egyenrangúként kezeljük. Mindkettő a saját családját „mesésíti meg”, nemcsak a hagyományosan elfogadott tekintélyelvű szülő-gyerek viszony mentén, hanem úgy mond „kihangosítja” a gyerek fejét. Janikovszky Éva a gondolatrítmusos gyermeki körmondat segítségével, Berniczky Éva pedig a szürrealitás segítségével a gyermeki fantázia korlátlan-ságát ábrázolja, melynek elfogadásával, hozzá kapcsolódásával a felnőtt több mindent tudhat meg a gyerekről, közelebb kerülhet hozzá.

Berniczky Éva meséi szokatlan mesék, mert nem a felnőtt mesél a gyerekeknek, hanem úgy mondja történeteit, ahogyan a gyerek látja a világot, ami teljesen különbözik a felnőtt látásmódjától, mert a gyerek nem azokat a dolgokat tartja fontosnak kiemelni, mint amit a felnőtt. Berniczky Éva meséi először az *Irkában* jelentek meg, különálló történetek, melyeket a szereplők, a család köt össze, csak a későbbiek folyamán lett belőlük önálló kötet.

Amikor ezek a mesék íródtak, a kárpátaljai valóságban nem volt semmi, a Szovjetunió felbomlása után akkor volt a legnagyobb a szegénység, az emberekre akkor szakadt rá már a sokadik gazdasági válság, a kuponvilág nyomorúsága, élelmiszert csak jegyre kaptak, és a sok időt, amit sorban állásra pocsékolnak, nem adja vissza senki. Kiüresedett az élet, nem tudtak megélni az emberek, nehéz volt gyereket nevelni, és az *Irka* Berniczky Éva valóságtól elszakadó meséivel nagyon sokat segített, megmutatta, hogy nem kell semmi a boldogsághoz, csak fantázia.

Az 1990-es években ezeknek a meséknek nagy jelentősége volt, nem véletlenül nem egzotikus nyaralásokról szólnak, hanem arról, hogy a gyerekeknek van egy macskája, nő a virág a kertben, és mégis embernek kell lenni; az igazi értékek megtalálásában Berniczky Éva meséi sokat segítenek. A szereplők furcsa neve és a történetek furcsaságai nem véletlenek, Berniczky Éva meséi semmi-ből lett mesék, mert húsz évvel ezelőtt az emberek a semmiben éltek, és mégis embernek kellett éreznie magát mindenkinek. Nagyon jellegzetes lelkiállapot ez, a kárpátaljai közösség lelkének lenyomata, szűkös világ volt akkoriban, szűkös lehetőségekkel, a szürreál a valóságtól való elrugaszkodást jelentette, és a kárpátaljai gyerek ezt kapta Berniczky Éva meséiben.

Irodalom

- Berniczky Éva. 1996. *Égen járó kismanó*. Ungvár–Budapest: Hatodik Síp.
- Berniczky Éva. 1999. *Fejezetek az üvegházból*. Budapest–Beregszász: Hatodik Síp. Alapítvány–Mandátum Kiadó.
- Bertha Zoltán. 2010. Fiala nemzedékek a kárpátaljai magyar irodalomban. *Együtt* 1: 72–82.
- Csordás László. 2012. A felkészüléstől a szétszóródásig: A fiatal nemzedékek helyzete a kortárs kárpátaljai magyar irodalomban. *Együtt* 1: 74–81.
- Elek Tibor. 1996. Fordulóponton: összegzés és újat kezdés. *Bárka* 3–4: 54–61.
- Elek Tibor. 1999. Mi volt a Forrás a kárpátaljai magyar irodalomban? *Kortárs* 11: 87–95.
- Eperjesi Penckófer János. 2003. *Tettben a jellem. A magyar irodalom sajátos kezdeményei Kárpátalján a XX. század második felében*. 45–90. Budapest: Magyar Napló.
- Görömbei András. 1997. *Kisebbségi magyar irodalmak*. Debrecen.
- Görömbei András. 1999. A kárpátaljai magyar irodalom főbb sajátosságai. In *Létértelmezések*. 37–53. Miskolc: Felsőmagyarország Kiadó.
- Görömbei András. 2000. A kisebbségi magyarság és az irodalma az ezredvégen. In *Nemzetiségi irodalmak az ezredvégen*. 58–76. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó.
- Janikovszky Éva. 2011. *Ha én felnőtt volnék*. Budapest: Móra Kiadó.
- Janikovszky Éva. 2014. *Kire ütött ez a gyerek?* Budapest: Móra Kiadó.
- Komáromi Gabriella. 1999. *Gyermekirodalom*. Budapest: Helikon Kiadó.
- Kovács Vilmos–Benedek András. 1970. A magyar irodalom Kárpát-Ukrajnában. *Tiszatáj* 10. és 12. 19–30.
- M. Takács Lajos szerk. 1990. *Vergődő szél. A kárpátaljai magyar irodalom antológiája (1953–1988)*. Budapest–Ungvár: Magvető–Kárpáti.
- Pál György. 1990. *A magyar irodalom Kárpátalján 1945–1990*. Nyíregyháza: Szabolcsi Téka.

EXAMPLES OF THE ANTI-AUTHORITARIAN WAVE IN HUNGARIAN LITERATURE FOR CHILDREN

Éva Janikovszky and Éva Berniczky's fairytale novels

As Éva Janikovszky is the main representative writer of the anti-authoritarian movement in Hungary, so is Éva Berniczky in the Transcarpathian Hungarian Literature, only in a slightly different way. In her surrealist style and world she created a new relationship of equality between adults and children, a world in which children not only can be, but are indeed right; the way to achieve this is through the unlimited phantasy of children, which only a few adults are able, wish and know how to follow. The works

of Éva Berniczky give the impression of having learnt both from Éva Janikovszky and from Ervin Lázár. Her choice of topic and names of characters reflect surrealist elements, just as one can also detect them in the characters of Ervin Lázár's novels.

Keywords: children's literature, anti-authoritarian, Transcarpathian Hungarian Literature, Éva Berniczky, Éva Janikovszky.

PRIMERI TALASA OSPORAVANJA AUTORITATIVNOSTI U MAĐARSKOJ KNJIŽEVNOSTI ZA DECU

Priče Eve Janikovski i Eve Bernicki

Kao što je u Mađarskoj Eva Janikovski predstavljala mađarski pokret antiautoritativnosti, ta uloga u Ukrajini pripala je Evi Bernickoj, samo na malo drugačiji način. Sa svojim nadrealističkim stilom i svetom, stvara nov ravnopravan odnos među decom i odraslima, gde i dete može da bude u pravu. Najznačajniji način, teren i oružje u tom smislu jeste bezgranična dečija mašta, koju samo malobrojni odrasli ljudi znaju, mogu i hoće da razumeju. Njeno stvaralaštvo deluje kao da je Eva Bernicki istovremeno učila od Eve Janikovske i Ervina Lazara. Izbor teme i imena junaka odražavaju nadrealističke elemente, kao što se to može zapaziti kod navedenih autora.

Gljučne reči: dečija književnost, antiautoritativnost, Ukrajina, Eva Bernicki, Eva Janikovski.

A kézirat leadásának ideje: 2015. jan. 5.
Átdolgozásra javasolva: 2015. márc. 10.

Közlésre elfogadva: 2015. máj. 3.